

"บายศรีสู่ขวัญ"

นำเสนอเมื่อ : 3 ธ.ค. 2552

มาเถิดเย้อ มาเย้อขวัญเอ๋ย มาเย้อขวัญเอ๋ย
หนุ่มชาวเมืองมา เบื้องขวานั่งส่ายลาย เบื้องซ้ายนั่งเป็นแถว
ยอพอขวัญมากันเพริศแพรว ขวัญมาแล้วมาสู่คิงกม
เกศเจ้าหอมลอยลม ทัดเอื้องชวนชมเก็บเอาไว้นูชา
ยามฝนพริ้วเจ้าอย่าแข็ง แดดร้อนแรงเจ้าอย่าครา
อยู่ที่ไหนจงมา รัต้ายไชยามาคล่องผ้าแพรกระजा
อย่าเพลินเพลอ มาเย้อขวัญเอ๋ย มาเย้อขวัญเอ๋ย
อยู่แดนดินใด ฤฟ้าฟากใด ขอให้มาเฮือนเฮา
เพื่อนอย่าคิดอาลัยสู่เขา ขออย่าเว้าขวัญเจ้าจะตรม
หมอกน้ำค้างพร่างพรอม ขวัญอย่าเพลินชมป่าเขาลำเนาไพร
เชิญไหลทาบระทิงกลิ่นหอม ดมพยอมให้ชื่นใจ
เหล่าข้าน้อยแต่งไว้ ร้อยพวงมาลัยจะคล่องให้สวยรวย

พิธีสู่วัย

บางที่เรียกว่า "พิธีบายศรี" หรือ "บายศรีสู่วัย" เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีสู่วัยทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกรวยอายุ ไหมยูกบตัว พิธีสู่วัยนี้เป็นได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดี และเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะ ญาติมิตรและบุคคลทั่วไป

✘ ผู้ใดที่มีโชคหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็กินอุ้มจัดพิธีสู่วัยให้ ประเพณีสู่วัยจึงเป็น ประเพณีทำกันอย่างกว้างขวาง คำว่า "ขวัญ" นั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายกับจิตหรือวิญญาณแฝง อยู่ในตัวคนและสัตว์ ตั้งแต่เกิดมาทุกคนมีขวัญกันทั้งนั้นและในบางแห่งรวมกับเปลว "กำลังใจ" ก็มีคำว่า "ขวัญ" ยังมีความหมายอีกว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่นเรียกเมียที่รักว่า "เมียขวัญ" หรือ "อ้อมขวัญ" เรียกลูกรักหรือลูกแก้วว่า "ลูกขวัญ" สิ่งของที่ผู้เคารพรักใคร่รักมักถือกันนำมาฝาก นำมาไหวเพื่อเป็นการระนุ ถนอมนำใจกันเราก็เรียกว่า "ของขวัญ"

✘ "ขวัญ" อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง, ขน หรือผม ที่ขึ้นเรียนเป็นกันห้อย พิธีสู่วัยเป็นพิธีเก่าแก่ของชาวไทยเราแทบทุกภาค การทำพิธีก็ผิดเพี้ยนกันไปบ้างแต่ก็ยังยึดหลักใหญ่อยู่เหมือนกัน พิธีสู่วัยในบทความนี้ จะกล่าวถึงพิธีของชาวอีสานเป็นส่วนใหญ่ การทำพิธีสู่วัยเราอาจทำได้ถึง ๒ วิธีพร้อม ๆ กัน คือวิธีทางพุทธศาสนาและวิธีทางพราหมณ์ศาสนา

✘ วิธีทางพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาถ้ามีศรัทธาพอจะถวายภัตตาหารเช้า หรือเพลพระสงฆ์ด้วยก็ได้ ส่วนพิธีทางพราหมณ์ ก็คือการสู่วัยซึ่งจะได้อธิบายละเอียดต่อไป

✘ การทำพิธีสู่วัยต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ หลายอย่างดังนี้...

พาว์วัยหรือพานบายศรี

✘ คำว่า "บายศรี" นั้นจะมาจากภาษาเขมร คือคำว่า บาย + ศรีขาว (สุก) ที่เป็นมงคลขาวนี่จะเป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรี จะขาดไม่ได้ การจัดพาว์วัยนี้ปกติต้องจัดด้วยพาน ทองเหลืองและมีสัมฤทธิ์ (ขันลงหิน) หลาย ๆ ใบ ซ่อนกัน มีใบตอง ดอกไม้สด ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอากรวดสายสีต่างไป แต่ก็ยึดธรรมเนียมมาของท้องถิ่นไป

✘ พาว์วัยอาจจัดเป็นชั้นๆ จะเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คนเก่าแก่ของเมืองอุบล ฯ กล่าวว่าพาว์วัย ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน ๗ ชั้น และ ๙ ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

✘ ชั้นล่างของพาว์วัยจะเป็นพานบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้างต้ม ไข่ต้ม ขนม กล้วย อ้อย มันข้าว เงินธัญ มีดตามแก้ว ชั้น ๒ , ๓ , ๔ จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกกุ๊ก ใบเงิน ใบคำ ใบคูณ ใบยอบป่า อย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ ๕ จะมีใบศรี และด้ายผูกข้อมือ เขียนเรียนหัว (ทำด้วยขี้ผึ้ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพาว์วัยแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น ขันบูชา มีพานขนาดกลางสำหรับวางผา ๑ ผืน เพร ๑ าว หวี กระเจ๊กเงา น้าอบ น้าหอม สร้อย เทวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

✘ ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพรมรอบข้อมือได้ โบราณถือว่า คนธรรมดา วงละ ๓ เส้น ผู้ที่มีศักดิ์ตระกูล ๕ เส้น (อาชญา ๕ ข้า ๓) เมื่องแล้วให้เด็ดหรือตัดให้ขาด, เป็นเสน่ๆห้ามไข่มัดตัดจะไข่มัดตัดได้เฉพาะด้ายที่มีคดพเทวนั้น ถ้าเป็นพาว์วัยงานแต่ง คนจะเริ่มจัดพาว์วัยก่อน เป็นคนบริสุทธิ์ (ปลอด) คือเป็นคนดีผู้เดียวเมียเดียว ถ้าจัดไม่เป็นเพียงมาจับพอเป็นพิธีแล้วให้คนอื่นจับตัด ไปจนเสร็จต้องจัดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พาว์วัยฝ่ายชายจะใหญ่กว่า (เด็กหญิงยังไม่มีการแต่งงาน) หาบด้วยไม้ม้วนผาทุกเพราะถือเคล็ดเอาความสามัคคีรักใคร่ของผาและไม้ และการสู่วัยต้องสู่วัยเวลา คำประมาณ ๓ - ๔ ทุ่มหลังรับประทานอาหารเสร็จถือว่าเป็นเวลาเหมาะสมๆ พาว์วัยงานแต่ง จะต้องมีการท้าวทวนเป็นส่วนใหญ่ ประกอบอีกด้วย

✘ พาว์วัยแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสู่วัย คือจะหว่านพิธีจึงให้ยกไป ตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าหมหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ข้างๆพาว์วัยนอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีแก้วไว้น้ำ แกวไถ่น้ำสมปอบ (กระถินป่า) และแกวเหล้าสำหรับหมอสูดขวัญจะได้อิม หรือพนหรือจูดยดอกไม้อัลลสไสพาว์วัยซึ่งเรียกว่า "ฮดพาย"

การสวดหรือการสู่วัย

✘ เจ้าภาพผู้จัดพิธีสู่วัยจะต้องจัดหาหมอนวดหรือสู่วัยซึ่งมักเรียกว่า "พราหมณ์" หรือ "พ่อพราหมณ์" ไว้ล่วงหน้า ปกติพ่อพราหมณ์มักจะเป็นผู้ที่ทราบประเพณีสู่วัยเห็นที่นับถือของ ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น หมอสูดขวัญสมัยก่อนๆ หนึ่งหมธรรมดาเพียงให้มีผ้าขาวหรือให้มีผ้าขาวมาพาดบ่า ก็พอปัจจุบันนิยมหนุ่มสาวชว นับว่าเป็นการพาดบ่าให้มาเว สวมกับสังคัมสมัยใหม่

✘ ก่อนลงมือสวด เจ้าภาพต้องเตรียม "ด้ายผูกแขนพราหมณ์" ไว้เป็นด้ายผูกข้อมือธรรมดาเป็นแต่เพียง มีดธนบัตรเป็นค่าบูชาพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกข้อมือ พราหมณ์ด้วยด้ายผูกแขนพิเศษนี้

✘ พราหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปทิศทางต่างๆ ตามตำรา เจ้าของขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว้ ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงด้านหลังตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ จงเกิดแก่เจ้าของขวัญแล้ว ออนวนทวดตาเป็นภาษาบาลีว่า "สัค เคา เม จ รูป" ... จบแล้ววางไม้ ๓ จบแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ครั้นจบแล้วจะสู่วัยอะไรก็เลือกเอาตามตกลงไว้เหมาะๆกับงาน การสวดต้องให้เสียงชัดเจน สละสลวย เพราะฟังแล้วเกิดความดีใจ ศรัทธาอุทิศหา ในการทำหน้าที่ดังนั้นก็จะเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัวถาวรยิ่งๆ ไปจะหาย ถ้าใดใดเลือกยศ เลื่อนตำแหน่งก็จะรักษาความดีไว้ให้คงทนไม่พุงเพื่อเหตุให้มัจฉมัตตเมื่อสวดเสร็จ จะว่า " สัพพพุทธานุภาเวน สัพพัญญูมานุภาเวน สัพพสังฆานุภาเวน สัพพโสภิต ภาวันตุ เต ยถา สัพพี ภาวตุ สัพ " ฯลฯ การเขานั่งล้อมพาว์วัยเป็นการแต่งงานคู่บ่าวสาวพร้อมด้วยเพื่อนญาติมาบ่าวเจ้าสาวจะเขารวมพิธีด้วย จะจัดให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งติดกันเวลาจับพาว์วัยให้แขนเจ้าบ่าวทับแขนเจ้าสาวเพื่อนๆ เจ้าบ่าวจะ พยายามเบียดให้เจ้าสาวนั่งชิดกับเจ้าบ่าวให้มากที่สุด จะมีการแก้มเจ้าบ่าวต่างๆ นานาเป็นที่สนุกสนาน

✘ การมาร่วมพิธีสู่วัยนี้คนโบราณได้เล่าว่าเมื่อครั้ง ๗๐ ปีก่อนบ้านเมืองอุบลฯ

อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการเลี้ยงไหมของชาวมุขารวมพิธีสู่วัยจึงเป็นใหม่เสนเป็นใจจนนับว่าเป็นของขวัญที่พอเหมาะพอควรและไม่เคยมีการนำเอาเงินมาเป็นของขวัญใหม่ที่เจ้าของขวัญรับไว้ก็จะนำไปทอเป็นผ้าโดยภายหลัง

✘ การเชิญขวัญ ก่อนสู่วัยถ้ามีเวลาพอก็ให้หว่านคำเชิญขวัญเสียก่อนทุกครั้งการเชิญขวัญเป็นพิธีที่ต้อย่าง หนึ่งคือเราขอความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เทวดา อินทร์ พรหม ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาประสิทธิ์ประสาทพรให้จะได้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์เพราะผู้สวดและผู้ฟังไม่ใช่นคนมีอิทธิฤทธิ์เมื่อเราขอทานทานก็จงเมตตาประทานให้ตามคำขอ

✘ คำเชิญขวัญ คำเชิญขวัญนั้นมีหลายสำนวนไม่มีแบบตายตัว ต่างหมอดต่างสรรหาสำนวนที่เห็นว่า เหมาะกับเหตุการณ์นั้น คำเชิญขวัญสำหรับบุคคลธรรมดา ก็อีกสำนวนหนึ่ง สำหรับเชื้อพระวงศ์อีกสำนวน หนึ่งเป็นต้น

การผูกแขนหรือข้อมือ

✘ เมื่อพราหมณ์สู่วัยจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใ้มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวา ก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือช่วยเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญ เป็นแขนที่อ่อนแอไร้แรงงาหนักไม่ได้ เป็นแขนที่นำรักที่หนุนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยืนมือขวาออกไปพุง (โถม) แขนของเจ้าของ ขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ถอยห่างก็ยืนมือจับแขนหรือแตะตัวกันตอๆ มาเป็นเสนสายเหมือน เชือกสอดแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างดี แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีความสุข ความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ไหวพพร เป็นการรับเอาพร เมื่อพราหมณ์ผูก เสร็จแล้ว

✘ ด้ายผูกแขน (ด้ายผูกข้อมือ) ถือเป็นของดี ของศักดิ์สิทธิ์ควร รักษา ไว้อย่าทิ้งตั้งขึง ไหล่ง ๓ วันเสียก่อนจึงดึงออกเวลาที่อย่าทำทิ้ง ลงที่สกปรก เพราะด้ายผูกแขนเป็นของชาวขอมบริสุทธิ์ เป็นจตุรรมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลาย ดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี ผู้ผูกผูกแขนเคยเล่าให้ฟังว่าด้ายผูกแขนที่เก็บรักษา ไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันอันตรายได้เช่น มีโจรมาปล้น อธิษฐานขอให้จับ ทุคตวงขวยก็ปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสนหลังตุตจิตใจให้คนรัก-ใคร่ชอบ พอได้

✘ การผูกแขน (ผูกข้อมือ) การผูกแขนที่ละอำนาจประโยชน์สุขให้แก่เจ้าของ ขวัญควรประกอบด้วยองค์ ๔ คือ :-

- ✘ ผู้ผูก หรือพราหมณ์
- ✘ ผู้รับผูก หรือเจ้าของขวัญ
- ✘ ผู้เกี่ยวข้อง คือญาติมิตร
- ✘ คำกล่าวขณะที่ผูก

✘ คำกล่าวขณะที่ผูกเป็นคำเรียกรองเชิญขวัญซึ่งเป็นคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ เรียบร้อยมีความหมาย ไปในทางที่ดีงาม

✘ โอกาสจัดพิธีสู่วัย มีหลายโอกาสเช่น คารวะพระพุทธรูป บายศรีพระสงฆ์ สู่วัยแม่ออกกรรม (คลลดบุดอกไฟ) สู่วัยเด็กน้อย สู่วัยเดือน สู่วัยคนธรรมดา สู่วัยแต่งงาน สู่วัยคนชรา สู่วัยขึ้นเฒ่า (ยุง) สู่วัยคนตายก่อนแต่งงาน สู่วัยขึ้นบ้านใหม่ สู่วัยขวัญขวัญคนตาย

✘ จะเห็นได้ว่าพิธีสู่วัยนี้เป็นประเภท "ขนบประเพณี" คือประเพณีชาวอีสานได้เคยตั้งหรือร่างเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้เป็นธรรมเนียมของประเพณีที่อำมมีสวนปฏิภย แปลก แตกต่างกันออกไปบางโอกาสขณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความเจริญที่เหมาะสมกับกาลสมัยแต่ส่วนสำคัญอันเป็นมูลฐานของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวกเรานี้ต่อไปจะเป็นผู้รับช่วงระวังรักษาไว้ให้มรดก อันสำคัญนี้ยังยืนสืบไป เพื่อแสดงความเกาแก่ของชาติบ้านเมืองเรา...ฯ

✘ หนังสืออ้างอิง : ปรัญญาน, ภิกขุ ประเพณีโบราณไทยอีสาน อุบลราชธานี โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๑๖

http://www.thatphanom.com/so_015.php

<http://www.baanmaha.com/community/%E0%B8%A3%E0%B8%B3%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B9%88%E0%B8%82%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%8D-5425/>

<http://www.esanlick.com/newsclip.php?No=12068>